

Att filosofera om fotboll

BOKOMTALE: – Kan fotball være filosofi? Dette drøfter Simon Critchley i sin bok *What we think about when we think about football*.

Av Anton Jansson doktor i idé- og lardomshistoria ved Göteborgs Universitetet

Kan man filosofera om fotboll? Fotboll är ju en idrott, ett spel, en lek, och man skulle kunna hävda att det därmed kanske inte är ett tillräckligt allvarligt ämne att ägna filosofisk verksamhet åt. Filosofin är ofta mer förknippad med de större frågorna: politiken, kunskapen och själva existensen.

Men även i existensfilosofin finns utrymme för de mindre ämnena. När den franske filosofen [Raymond Aron](#) introducerade den tyska fenomenologin för sina vänner [Jean-Paul Sartre](#) och [Simone de Beauvoir](#) ska han ha sagt att fenomenologiskt kunde man göra filosofi om vad som helst, till exempel om en aprikoscocktail. Och det är med den utgångspunkten den brittiske filosofen Simon Critchley inleder sin nya bok *What we think about when we think about football* (2017). Critchley, en brittisk filosof som idag är professor vid New School i New York, är inspirerad av Sartre och han tar uttryckligen sitt avstamp i den fenomenologi som har som syfte att reflektera över vår vardagsexistens.

Fotboll, menar Critchley, ger tillträde till insikter i vad det är att vara människa, och han vill dela med sig av sin fascination inför världens största sport. Han vill, som han också kallar det, förse oss med en fotbollens poetik. Inte minst är det supporterskapets fröjder och lidanden som fyller sidorna: kärleken till en klubb, hur livet sätts på paus i upplevelsen av en match, känslor av hopp, glädje och förtvivlan. Och här bygger han på sina egna upplevelser. Men Critchley går också in på sådant han inte själv har erfarenhet av: han reflekterar exempelvis kort över spelarnas tankar under en match; en spelare lär prestera som bäst när sinnet så att säga är tomt, när han eller hon är avslappnad och bara flyter med.

Men fotbollen är inte heller bara ett vardagsfenomen, den är mer än en aprikoscocktail. Det är en kulturyttring som engagerar stora delar av världens befolkning – över tre miljarder människor såg den senaste VM-finalen. Fotbollen, och särskilt supporterskapet, är också överlastat med symbolik och ritualer som är mycket viktiga för de inblandade: färger som ska bäras, sånger som måste sjungas vid ett visst tillfälle, berättelser om den gemensamma historien. Det våld som ibland blossar upp mellan supportrar visar också hur fotbollens gemenskaper och animositeter kan bli dödligt allvarliga.

LES OGSÅ: [En innføring i matematikkfilosofien](#)

Fotbollen är även en miljardindustri och allt som oftast invecklad i ekonomiskt och politiskt maktspel. Och de här frågorna tar Critchley också upp. Han talar om landslagsfotbollens nödvändiga koppling till känsliga frågor om politik och identitet. Ett exempel är fallet Serbien och Montenegro under fotbolls-VM 2006. Trots att Montenegro när turneringen spelades hade utropat sig till självständig stat så spelade landslaget "Serbien och Montenegro", och tillsammans stod serber och montenegriner och sjöng den nationalsång som även tillhört det redan 1991 splittrade Jugoslavien. En märklig situation, som också ledde till ett helt misslyckat VM med idel förluster för laget.

Så det subjektiva, den fenomenologiska upplevelsen, varvas i boken med storpolitik, men också med korta påpekanden om hur fotbollen idag är beroende av kapitalism och kommers. Det är helt enkelt väldigt brett upplagt. För brett till och med, vilket jag ska återkomma till.

Långsökt och svepande: om Critchleys filosofiska begreppsanvändnin

Filosofiska begrepp har förmågan att, om de används bra, öppna upp ny förståelse eller nya horisonter. De kan ge en aha-upplevelse inför eller en fördjupad kunskap om välkända fenomen. Men används de dåligt eller alltför svepande är det snarare så att de tenderar att krångla till eller sminka över idéer eller argument som egentligen är ganska enkla. Tyvärr lutar Critchley åt det sistnämnda, och jag ska ge några exempel på det.

Särskilt mycket dröjer författaren vid sitt hjärtas klubb, Liverpool FC och dess nuvarande tränare Jürgen Klopp. Tyske Klopp, en charmant och intelligent herre som förklarat sig vara både gudstroende och socialist, är onekligen en intressant person. I Critchleys händer kläs dock Klopps uttalanden och tränargärning i väl spektakulära kläder. Klopp behandlas med utgångspunkt i filosofen [Martin Heideggers](#) verk, främst hans Sein und Zeit. Några citat från Klopp och ett par matcher som Liverpool har spelat under hans ledning, kopplas till Heideggers filosofi om olika sätt att existera i tiden. "Klopp-tid" är en annan tid än klock-tid, säger Critchley, det är en ögonblickets extatiska tid. Det blir dock aldrig riktigt klart varför ögonblickets extatiska tid bör kallas just Klopp-tid, förutom att "Klopp-time" låter lite som "clock-time," och att Critchley råkar gilla Jürgen Klopp.

Här finns ett problem med Critchleys filosoferande. För bara i detta, som är en relativt liten del i en relativt liten bok ("my little book" säger Critchley vid oroväckande många tillfällen), dras mycket stora filosofiska växlar på små saker. Jürgen Klopp ska i samband med att Liverpool spelade mot tyska Borussia Dortmund ha sagt till sina spelare att de hade chansen att skapa ett historiskt "moment." Här menar Critchley att det Klopp egentligen förordar är "the creation of a history, of what Heidegger would call a heritage whose essence consists in repetition or reproduction." Detta och Klopp-tid är bara två av flera vändningar i Klopp-Heidegger-kombinationen som känns väldigt långsökta och snabbt framkastade. Critchley argumenterar eller motiverar egentligen inte; på sin höjd associerar han.

Jag är alltså inte särskilt imponerad av Critchleys filosofiska terminologi, som hämtas även från flera andra filosofer. Uttryck som "a sensate ecstasy", "moment of moments", "quasi-objects and quasi-subjects" – ger inga aha-upplevelser och tillför egentligen väldigt lite till förståelsen av fotbollen. Och framför allt är det inte mycket till analysapparat. Han nämner oftast bara dylika begrepp mycket kort innan han går vidare, och det uppstår därmed aldrig något sammanhängande teoretiskt perspektiv.

LES OGSÅ: [Heidegger, Munch og dødens billedtenkning](#)

I vissa fall blir Critchleys sätt att tala om fotboll nästan larvigt. Jag tänker då på hur han kallar offsideregeln för ett "subtillt hermetiskt mysterium". Förlåt en möjligen allt för avförtrollad man, men även om offsideregeln må vara fascinerande så finns det väl varken något hermetiskt eller mystiskt över den?

Den som från början är tveksamt inställd till poppig kontinentalfilosofi lär inte ändra uppfattning efter att ha läst Critchleys fotbollsbok. Han namedroppar berömda filosofer till synes utan poäng och använder på ett krystat vis esoteriska termer för i grunden banala påståenden.

Associativt och oinspirerat: om Critchleys struktur och språk

Critchley skriver i sin bok att fotbollsfans ofta är mycket kunniga och intelligenta och han påtalar också sin respekt för den numera ganska omfattande ambitiösa fotbollslitteraturen, som idag främst författas av journalister. Tidskrifter som The Blizzard och författare som Simon Kuper, Jonathan Wilson och Uli Hesse nämns. Det är då synd att Critchley själv skriver en bok som till sin substans inte innehåller mer än en medelintresserad läsande fotbollskonsument redan känner till, och att han själv inte tillhandahåller någon analys som lyfter det aktuella stoffet. De sportjournalister han refererar till har ofta skrivit bättre om de teman som finns i Critchleys bok.

Men visst, jag kanske gör en alltför hård bedömning av något som i grunden är en lekfull och inte alltför allvarligt menad essä. Men även en lekfull essä bör vara välskriven och ha en viss struktur. Det förvånar (och förnärmar) mig nämligen att What we think about when we think about football är illa skriven. Av brittiska akademiker förväntar jag mig wit och en viss nivå på formuleringskonsten, men Critchleys prosa är oinspirerad. Boken känns mer som ett lite rörigt föreläsningsmanus än en genomarbetad text. Den är ytlig och pratig, emellanåt självmotsägande och har en svag eller osynlig disposition. En typisk formulering är "I think of..." och plötsligt har boken tvärt bytt riktning.

Critchley tycks faktiskt ha skrivit rent associativt och hoppar mellan ämnen på ett för läsaren frustrerande vis. Ett kapitel ser ut såhär, i korthet parafaserat av mig: Nietzsche skrev ju om det dionysiska och apolloniska, det dionysiska har ibland att göra med musik, jag gillar när supportrar sjunger på läktaren, till exempel när de portugisiska fansen sjöng i EM-finalen 2016, jag var där, var det inte ett sällsamt skådespel när en nattfjäril i den matchen satte sig på stjärnan Cristiano

Ronaldos ansikte, Gadamer har forresten skrivit om repetition, jag tycker VM ska spelas på sommaren för så har det alltid varit, och Qatar borde inte få arrangera VM för det är en skurkstat. Allt detta på några korta sidor, utan fördjupning någonstans.

Boken är som sagt alltför brett upplagd. Critchley tycks ha velat säga allt möjligt om fotboll, inte i någon särskild ordning. Fotbollens historia och politik, hans eget supporterskap och inte minst hans egna små åsikter om det ena eller andra kastas samman i en vild mix av abstrakta begrepp från en kontinentalfilosofisk kanon. Tyvärr måste jag säga att min känsla efter att ha läst den här boken var att jag tyckte lite mindre om både filosofi och fotboll.

Man kan förstås filosofera om fotboll. Men kan man filosofera bra om fotboll? Det återstår fortfarande att bevisa.